

užívanou metodou, měkkýši se dočkali patričné pozornosti až po 2. světové válce. Obě skupiny poskytují značně podobnou výpověď, jelikož jsou těsně spjaty s půdou a místním podnebím. Proto byla paleoekologická charakteristika fosilních malakocenóz založena na korelaci s vývojem vegetace. Rozdíl je však ve fosilizačním prostředí obou skupin. Většina rostlinných fosilií totiž pochází z rašelinných a limnických uloženin, namnoze kyselého charakteru, kdežto podmínkou fosilizace měkkýšů je obsah CaCO₃ v sedimentech jakéhokoli druhu, včetně celé škály terestrických uloženin, které pro zachování rostlinných zbytků nebývají vhodné. Tak se obě skupiny vzájemně doplňují – kde jsou hojnější fosilní měkkýši, bývá málo rostlinných fosilií a naopak. Takže paleobotanik vyhledává jiné okrsy než paleozoolog. Nehledě k tomu, že při dnešní specializaci se zástupci obou oborů obtížně dorozumívají, i když těsná spolupráce by oběma přinesla jen prospěch.

Na území bývalého Československa jste vykopal více než 250 profilů holocenními uloženinami a zkoumal vývoj měkkýšů společenstev v čase. Právě teď probíhá jejich databázové zpracování a datování. V čem vidíte hlavní význam takto husté sítě opěrných bodů ve srovnání se světovým průměrem a co očekáváte od jejich statistického vyhodnocení?

Pylových analýz je dnes uveřejněno mnoho set, ne-li tisíců. Obdobně zpracovaných

sukcesí měkkýšů je dodnes v řadě zemí jako šafránu. Já jsem měl to štěstí, že v rámci svých geologických povinností jsem mohl zpracovat množství lokalit s fosilními měkkýši v celém Československu, takže cílem mé výzkumné strategie bylo zdokumentovat maximální počet lokalit v celé škále krajinné diverzity našeho území. Za více než půlstoletí terénní práce se tak podařilo získat soubor asi 350 lokalit kvartérní malakofauny (z toho 250 z poledové doby) a asi třetinu z nich publikovat. Hlavním přínosem tohoto výzkumu je podchytení vývoje ve všech vegetačních stupních včetně extrémních habitatů skalních stepí, horských vrcholů nebo pískovcových skalních měst se svěbytnými sukcesemi. Nevím, že by podobný soubor byl zpracován někde v zahraničí.

Které oblasti naší krajiny považujete za nejohroženější z hlediska klimatických změn či výkyvů?

Dostí obtížná otázka. Určité části naší přírody jsou nepochybně ohrožené především lidskými zásahy, ať jde o průmyslové imise, odvodňování, cizorodé monokultury (akát, smrk), těžbu nerostů, ale i přehraďy nebo prostý konzum krajiny. Výraznější klimatické změny by měly v našem prostředí vyvolat spíše různé přesuny biocenóz spojené s mizením určitých druhů, ale i příchodem nebo šířením jiných. Je nabitelné, že jsou ohroženy silně urbanizované a industrializované kraje, ale i odlehle horské oblasti, kde působí nejen dálkové imise, ale i nepřiměřené rekreační podnikání.

Naše příroda se v současnosti rychle mění: zemědělská krajina ustupuje zarůstání a zástavbě, lidé krajinou nechodí, ale jezdí, objevuje se celá škála novodobých přístěhovačů mezi rostlinami i živočichy atd. Kam podle Vás spěje naše příroda?

V současnosti probíhají změny v naší přírodě stupňovaným tempem. Nicméně i zde se projevuje dvojitá tvář tohoto procesu. Vedle prostor poškozených nebo zničených zmíněnými dopady se setkáváme i s okrsy, které se jaksi ocitly mimo zájem, takže zde hospodáří příroda podle svého, což lze pozorovat třeba i v okolí Prahy. Příkladem mohou být druhotné luhy na donedávna ještě holých březích našich řek, nebo úspěšná spontánní revitalizace některých lomů v České krasu. Nicméně jeden negativní trend budí vážné obavy – totiž úbytek druhové diverzity, o němž se lze nejlépe přesvědčit třeba v seznamech lokalit mnoha druhů v Květeně ČR, kde se to hemží smutnými křížky. Nicméně ještě není vše ztraceno, zejména přejde-li ochrana přírody a krajiny naplno od své konzervační funkce k aktivním zásahům a preventivním opatřením, aby se účelně využily vlastní síly přírody, které i dnes stále nejsou zanedbatelné. Pokud jim poskytneme volné pole působnosti.

Děkujeme Vám za rozhovor.

Redakce a redakční rada Živy přeje i za čtenáře V. Ložkovi do dalších let hodně zdraví a stále stejný elán.

Blahopřání

V červenci 2010 oslavil významné životní jubileum další člen redakční rady časopisu Živa František Starý. Přejeme i jemu z redakce za redakční radu a čtenáře vše nejlepší, hodně zdraví a spokojenosti.

Jan Čeřovský

S. M. Stojko – ukrajinský přírodovědec s československými kořeny

Dne 14. března 2010 se dožil v plné tělesné i duševní svěžesti požehnaného věku 90 let významný ukrajinský přírodovědec a ochránce přírody, akademik Lesnické akademie věd Ukrajiny prof. Stepan Michajlovič Stojko, Dr.Sc., Dr.h.c. Jeho osudy jsou živým odrazem vědeckého, ale i společenského dění v minulém století, pro nás zvláště významný je jeho vztah k našemu státu.

Na svá mladá léta vzpomíná: „Narodil jsem se 14. března 1920 v selské rodině v malebné horské vsi Kričevo v nynější ukrajinské Zakarpatské oblasti. ... Po první světové válce a rozpadu rakousko-uherské monarchie se na mapě Evropy objevil nový demokratický stát – Československo. Do něho bylo začleněno Zakarpatsko pod oficiálním jménem Podkarpatská Rus. ... V demokratickém Československu byla nastolena jazyková i náboženská svoboda. Lidé se navraceli k víře svých předků. Můj

tatínek vstoupil do pravoslavného duchovního učiliště a po absolutoriu byl v r. 1924 v Praze vysvěcen na kněze. Byl jsem tedy vychováván ve věřící rodině, což mělo velmi příznivý vliv na utváření mého myšlení a spirituality. V naší rodině nás bylo 8 dětí, takže co se týče stránky materiální, měli jsme se co ohánět.“

V r. 1930 začal Stepan studovat na československém státním reálném gymnáziu v Chustu, kde v r. 1938 odmaturoval. Bydlel v internátě a dostával státní stipendium. Výuka byla na vysoké úrovni. Profesor přírodních věd Antonín Širmer vštěpoval lásku k přírodě mladému chlapci, kterému se během studií stal velkým vzorem prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk. S československým maturitním vysvědčením mohl podkarpatskoruský student a československý státní občan pokračovat na kterékoli evropské vysoké škole. Na to však rodině chyběly prostředky a tak nejstarší

1 První strana maturitního vysvědčení S. M. Stojka z československého státního reálného gymnázia v Chustu v r. 1938
2 S prof. Aloisem Zlatníkem (třetí zleva) na exkurzi v doubravách Mukačevského lesního závodu (1960). S. M. Stojko je třetí zprava. Z archivu S. M. Stojka

syn přijal místo učitele v národní škole. To však již střední Evropu zasáhly předválečné zmatky – Podkarpatská Rus byla v březnu 1939 okupována a připojena k Maďarsku. Končila demokracie, následovalo bezohledné pomadžaršfování.

Tehdy maďarský státní občan Stepan Stojko byl v r. 1942 povolán do vojenské služby. Když se v r. 1944 Rumuni přidali ke spojencům a vyhlásili Maďarsku válku, byl dělostřelecký pluk, v němž sloužil, poslán ze zázemí na maďarsko-rumunskou frontu. Tam se Stepan spolu s několika druhy – Rusíny a Chorvaty – Rumunům vzdal. Ti ho předali do zajetí Sovětům, kteří ho vzhledem k jeho jazykovým znalostem využili jako tlumočnicka. Krátký čas vojenského dobrodružství postačil k tomu, aby mladý muž „... pochopil absurditu ničení materiálních a kulturních hodnot, které si lidstvo po celá staletí vytvářelo k svému blahobytu,“ jak píše ve svých vzpomínkách.

V r. 1945 měl Stepan Stojko to štěstí, že se dostal do Lvova jako první stipendista – vysokoškolák z bývalé Podkarpatské Rusi, která se nyní přetvářela v Zakarpatskou oblast Ukrajinské sovětské socialistické republiky. S novou ukrajinskou státní příslušností si zvolil jako obor lesnictví na Lvovské polytechnice. Zde se pod vedením výborných učitelů, zejména botaniků – profesorů A. S. Lazarenka a M. G. Popova, seznamoval s flórou a vegetací Karpat. Díky svým znalostem češtiny a maďarštiny se stal vědeckým pomocníkem s úkolem překládat z cizojazyčné literatury; s podobným pověřením ze strany univerzitních geologů také mohl prostudovat geologii Karpat. Po ukončení studií v r. 1949 nastoupil jako lesní inženýr ve státním lesním závodě v Užhorodě.

Začátkem 50. let přijeli na Zakarpatskou Ukrajinu akademik P. S. Pogrebnjak, ředitel Institutu lesa Akademie věd USSR, a doc. I. D. Tretjak studovat přirozené dubo-bukové lesní porosty. Mladý lesní inženýr je zaujal: P. S. Pogrebnjak ho v r. 1951 přijal jako vědeckého aspiranta na svém ústavu. V autobiografii z r. 2010 Stepan Stojko s bolestí přiznává nutnost přizpůsobovat se totalitě: „Aby mohli v tehdejších podmínkách uspět, museli mít lidé dvě tváře jako antický bůh Janus – jednu oficiální, vyhovující komunistickému režimu, a druhou osobní podle vlastního přesvědčení.“

Po obhajobě kandidátské dizertace v Botanickém ústavu Ukrajinské akademie věd v r. 1954 přednášel prof. Stojko 10 let botaniku na Lesnické fakultě Lvovského Institutu lesního inženýrství. Z kádrových důvodů (syn kněze) byl však nucen přejít do Lvovského Přírodovědeckého muzea. V r. 1969 mu Akademie věd USSR po obhajobě práce Dubové lesy Karpat udělila titul doktora biologických věd. Přes 20 let poté přednášel na Geografické fakultě Lvovské Univerzity Ivana Franka předmět Ochrana přírody.

Vědecká kariéra S. M. Stojka vyvrcholila v Ústavu ekologie Karpat Národní akademie věd Ukrajiny. V r. 1970 tam vytvořil na Ukrajině první útvar vědecké ochrany přírodních ekosystémů a ten pak vedl. Hlavními obory jeho zájmu byly a jsou lesnická fytoecologie, lesnická ekologie a fytozoologie – věda o ochraně rostlin, kterou v práci z r. 1973 vyčlenil jako jednu z dílčích disciplín své geozoologie – vědy o ochraně biosféry. Je autorem 10 vědeckých monografií, tří příruček ochrany přírody, více než 400 vědeckých pojednání, ale také řady publikací z popularizace vědy a ochrany přírody. Publikoval i v zahraničních periodikách, z českých např. příspěvek Vědecké vztahy V. I. Vernadského k Československu v Živě (1986, 6: 202–203).

Ukrajinské Karpaty o celkové rozloze 37 000 km² jsou největším orografickým celkem Východních Karpat spojujících Západní a Jižní Karpaty horským hřebenem délky 1 500 km. Jak prof. Stojko zdůrazňuje, plní nenahraditelnou funkci centra biologické diverzity a ekologické stability celoevropského významu. Květena vyšších rostlin čítá (včetně 80 endemitů) 2 040 autochtonních druhů (17 % veškeré evropské flóry); jsou rozvodím Baltského a Černého moře a pramennou oblastí čtyř velkých evropských řek (Visla, Dněstr, Prut a Tisa). Zachovalé věkovité lesy – pralesy – začaly být na veliko káceny od 70. let 19. stol., což vyvolalo pozornost ochránců přírody. V letech 1908–13 se podařilo maďarským lesníkům zřídit v pramenné oblasti řeky Už první dvě maloplošné pralesní rezervace.

K rozvoji výzkumu i ochrany lesních porostů Zakarpatské Ukrajiny došlo v údobí Československé republiky. Ve 30 letech 20. stol. se jim usilovně věnoval brněnský prof. Alois Zlatník. Zasloužil se o rozšíření obou přírodních rezervací (bohužel za

2. světové války byla část vykáčena) a postaral se o vyhlášení dalších dvou k ochraně bukových, jedlo-bukových a smrkových pralesů. V nich vymezil v Karpatech první plochy ekologického monitoringu. V jejich sledování dnes po 70 letech pokračují pracovníci Lesnické a dřevařské fakulty Mendelovy univerzity v Brně a Lesnické fakulty Technické univerzity ve Zvolenu. S. M. Stojko se právem považuje za Zlatníkovu žáka a pokračovatele. Nejprve byl studentem dálkovým – při již zmíněném zpracovávání a studiu literatury, po válce však měl možnost poznat prof. Zlatníka osobně i společně s ním pracovat. Poprvé se setkali v Moskvě v r. 1957 na lesnické mezinárodní konferenci, po třech letech přijel A. Zlatník opět na Zakarpatskou Ukrajinu a v r. 1972 pozval S. M. Stojka na exkurzi do Vysokých Tater.

Ukrajínští lesníci spolu se S. M. Stojko dosáhli v r. 1974 vyhlášení přírodní rezervace Stužica o rozloze 2 492 ha. Chrání věkovité bučiny, bučiny s klenem a jedlo-bučiny s přirozenou skladbou a strukturou; do chráněného území byly začleněny i Zlatníkovy studijní plochy. Rezervace se stala jádrem stejnojmenného krajinného parku o rozloze 14 665 ha. Ten přímo sousedí s CHKO Východní Karpaty – dnešní Poloniny na Slovensku a Biesčadským národním parkem v Polsku. V r. 1999 byl dále zřízen Užanský národní přírodní park (39 159 ha). Jeho napojením na bilaterální polsko-slovenská chráněná území vznikla téhož roku biosférická rezervace UNESCO Východní Karpaty. Se svými 208 089,75 ha je dnes jedním z nejvýznamnějších chráněných přírodních komplexů v celých Karpatech, její hodnotu ještě zvyšuje mezinárodní integrace.

Prof. Stojko spolupracoval s řadou českých a slovenských přírodovědců – většina z nich se také stala jeho dobrými přáteli. Snad nejužší pracovní i osobní vztah navázal s prof. Emilem Hadačem. Výsledkem společných výzkumů je, vedle několika vědeckých pojednání, kniha čítající 247 stran s názvem Chráněné ekosystémy Karpat. Vyšla v r. 1991 v ukrajinštině ve Lvově a autorsky se na ní podíleli také T. Simon z Budapešti a S. Mihaľik z Krakova.

Za své zásluhy byl S. M. Stojko oceněn mnoha vysokými poctami ukrajinskými i zahraničními. K těm prvním patří státní cena za práci v oblasti vědy a techniky (2005) a státní vyznamenání Za zásluhy III. stupně (2010). V r. 1994 získal čestný doktorát Vysoké školy technické ve Zvolenu. Evropský význam jeho práce potvrdila 21. března 1995 malá slavnost v sídle Rady Evropy ve Štrasburku, během níž mu byla udělena Nadací Johanna Wolfganga von Goethe Medaile Petera Josepha Lenné ve zlatě. V březnu 2010 byl vyznamenán Medailí Johanna Gregora Mendela na brněnské univerzitě téhož jména.

Ve svých pamětech, které vyšly tiskem ve Lvově v r. 2010, se Stepan Stojko vyznává z toho, že v dobách nelehkých mu byly nejjasnějším světlem jeho československé kořeny: „V mé mysli jsem měl hluboce zakotvena slova z prezidentského znaku demokratické Československé republiky Veritas vincit – pravda vítězí. Celý svůj život jsem opatroval víru, že pravda je silnější než lež.“